

Het ware, het goede en het schone

Of: kan kunst de waarheid spreken?

Thijs Lijster

Expertisecentrum Arts in Society, Rijksuniversiteit Groningen

Pablo Picasso, *Guernica* (1937)

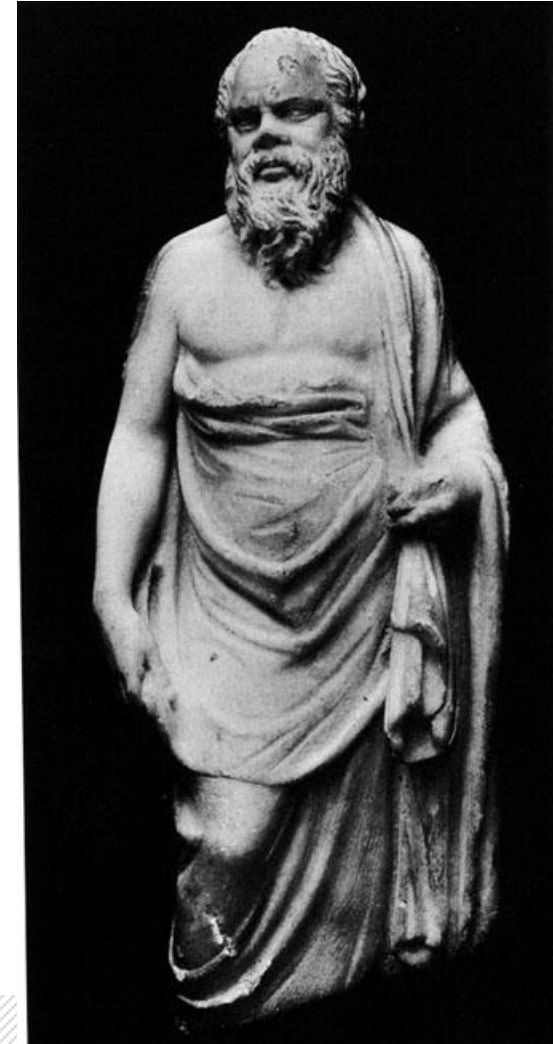

Opzet

- › Plato's wantrouwen tegenover schoonheid
- › Immanuel Kants driedeling
- › Theodor W. Adorno en de dialectiek van de verlichting
- › Conclusie

“Beste Alkibiades, je bent waarschijnlijk toch wel iemand, als het tenminste klopt wat je over mij beweert en er in mij inderdaad een kracht schuilt die jou nóg beter zou kunnen maken. Je moet wel een enorme schat in mij ontdekt hebben dat die zelfs jouw schoonheid verre overtreft! Als je nu probeert op grond van die ontdekking een deel van mijn schat te verwerven, schoonheid tegen schoonheid te wisselen, dan moet je denken me flink te kunnen afzetten. In ruil voor schone schijn wil je ware schoonheid verkrijgen, je zou me werkelijk knollen voor citroenen proberen te verkopen.” (Plato, Symposion)

Plato (427-347)

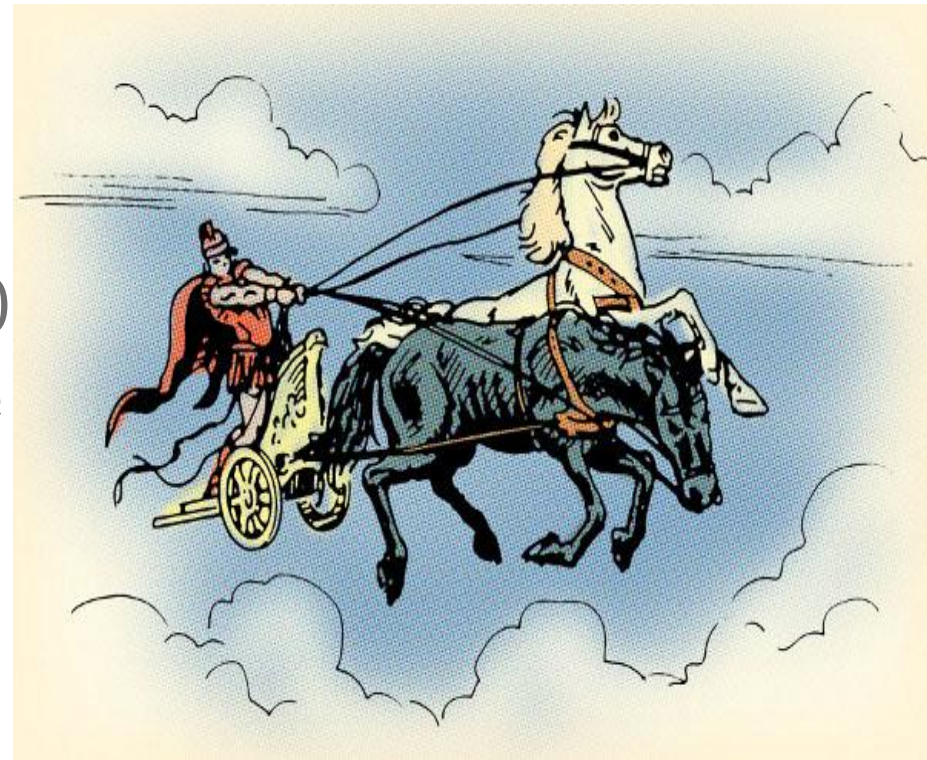
- › *Politeia*: inrichting ideale staat
- › Opvoeding
- › Morele/politieke en ontologische/epistemologische bezwaren

Plato: morele/politieke bezwaren

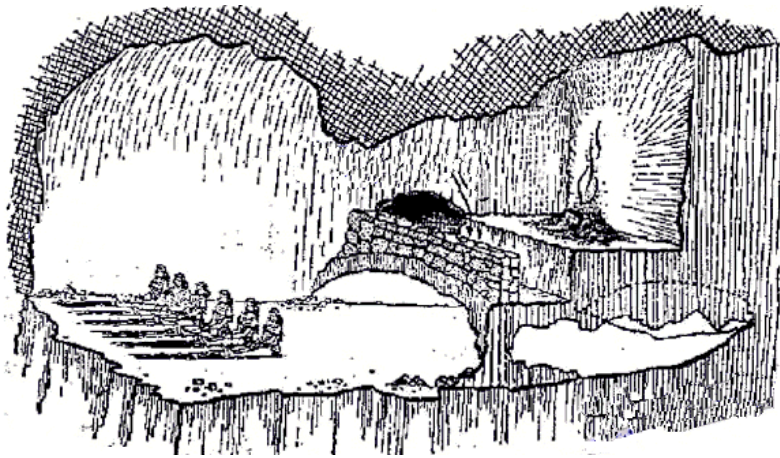
- › Ziel als wagenmenner (*Phaedrus*)
- › Dichtkunst toont ‘foute’ emoties (Homerus, Hesiodos)
- › Muziek stimuleert gevaarlijke emoties

Plato: ontologische/epistemologische bezwaren

- › Allegorie van de grot
- › *mimesis*
- › Kunstenaar maakt schaduw van schaduw

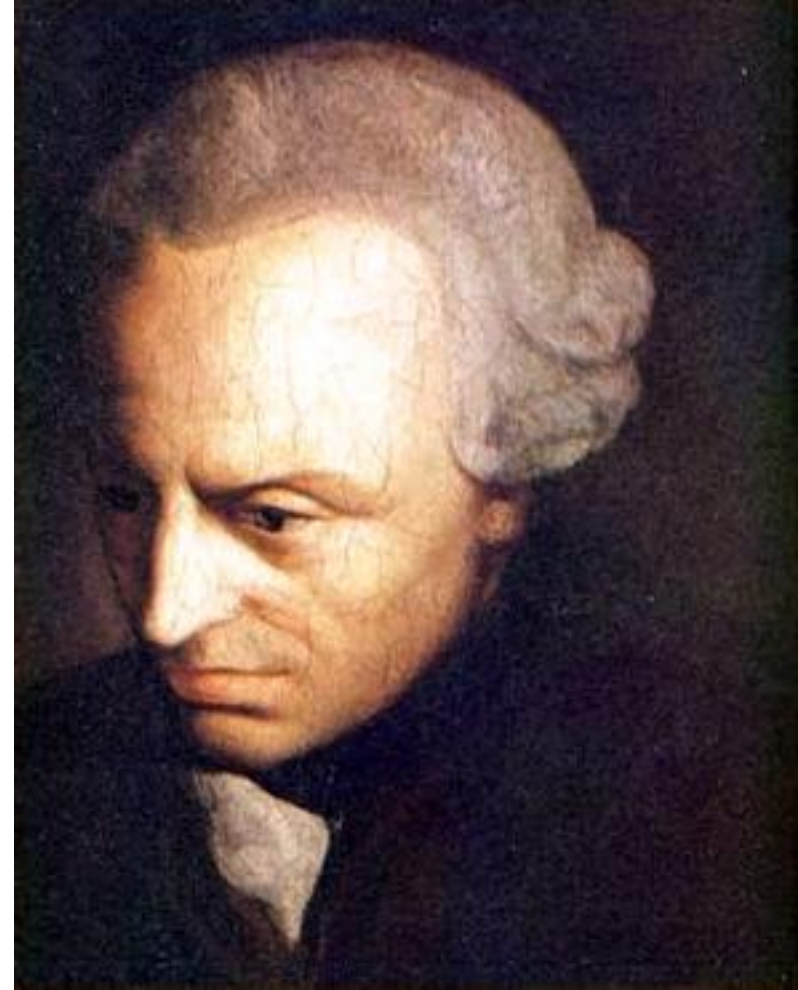
Plato

- › “Als dus in onze stad iemand kwam, die zo knap was, dat hij alle ambachten kende en alle zaken kon nabootsen en zichzelf en zijn werken wilde vertonen, zouden wij ons voor hem buigen als voor een heilige, wonderbaarlijk en bekoorlijk, maar wij zouden zeggen dat er in onze stad niet zulk een man is, en dat hij er ook niet behoort te komen, en wij zouden hem wegsturen naar een andere stad, na hem met myrrhe het hoofd te hebben besprenkeld en gekranst.”
(*Politeia*)

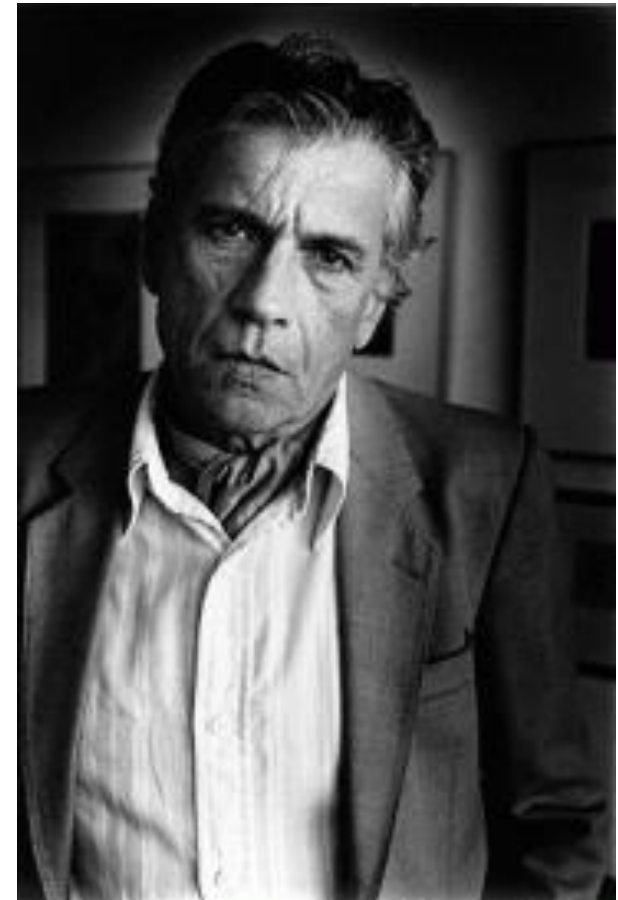
“Bloemen vormen vrije natuurlijke schoonheid. Afgezien van de botanicus weet bijna niemand wat een bloem voor ding moet zijn. En zelfs de botanicus, die weet dat het om het voortplantingsorgaan van de plant gaat, houdt geen rekening met dat natuurdoel als hij een smaakoordeel over de bloem velt.”
(Kant, *Kritiek van het oordeelsvermogen*, 1790)

“Een vogel zingt om zijn Schepper te loven. Als hij niet door het dichte struweel aan onze blik onttrokken is, zien wij hoe zijn vedertjes in bonte kleurenpracht medetrillen met zijn zang, wat mijn woorden duidelijk bevestigt...

...Ik stond eens in de vroege zomeravond samen met de cultuurfilosoof Eddy Kleingeld naar zulk een vogelken te kijken en te luisteren, en deze Eddy Kleingeld had een geheel andere opvatting dan de mijne, die dan ook geheel onjuist was. Volgens hem zaten er in het dier, die vogel dus, allemaal klieren die het aan het zingen zetten om zodoende zijn gebied af te bakenen en een andere vogel tot geslachtsverkeer uit te nodigen. Ik geloofde dat niet en U gelooft het natuurlijk ook niet, maar die Eddy geloofde alles, als het maar ergens in stond, al wist hij niet meer in welke krant of periodiek het was...

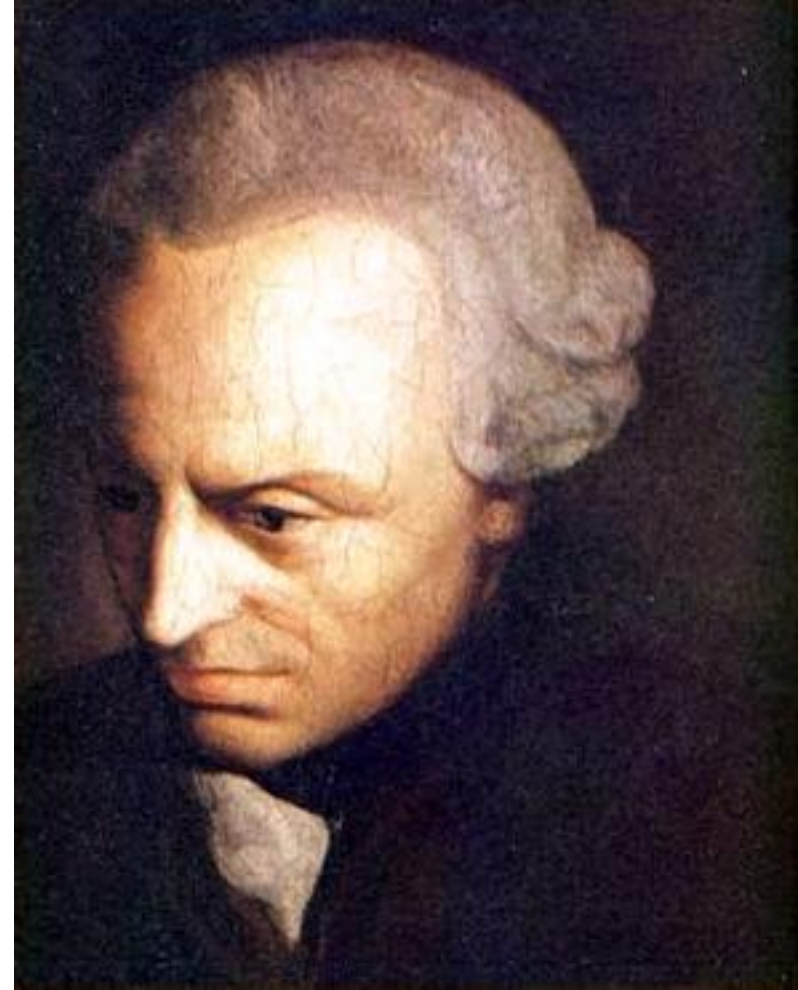

...Ik zeide dus die vogel heb helemaal geen klieren, daar is hij trouwens veel te klein voor, maar jij hebt wel klieren in dat misvormde suikerzieke nichtenlichaam van je want je bent tegen God terwijl die vogel gewoon uit zichzelf, spontaan dus, een geheel lied voor God zingt dat niemand hem geleerd heeft, intuïtief dus, door een diepe vroomheid.” (Gerard Reve, *Het boek van violet en dood*)

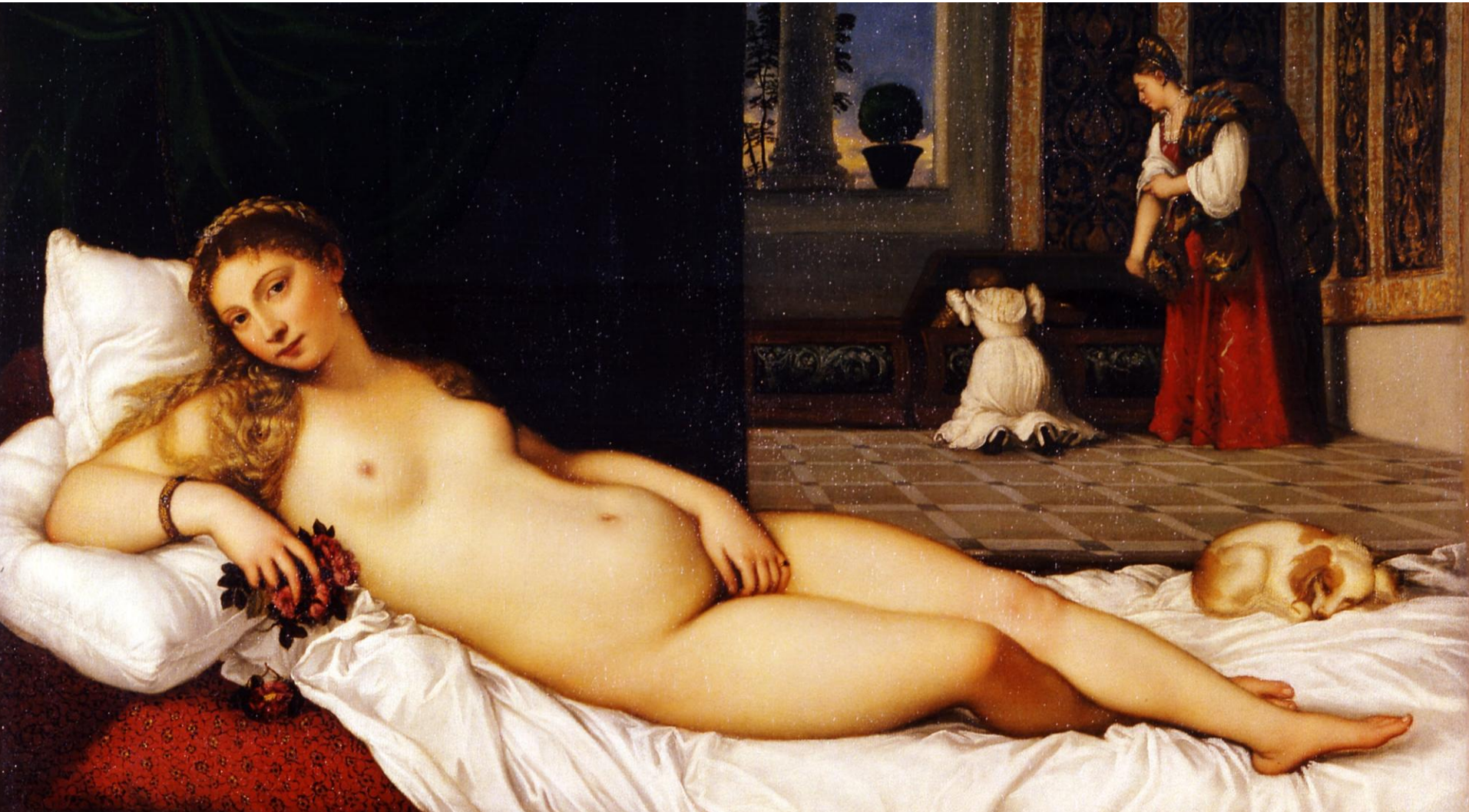

“Iedereen moet toegeven dat een oordeel over schoonheid waarin ook maar het minste belang gemengd is, heel partijdig is en geen zuiver smaakoordeel.” (Kant, *Kritiek van het oordeelsvermogen*)

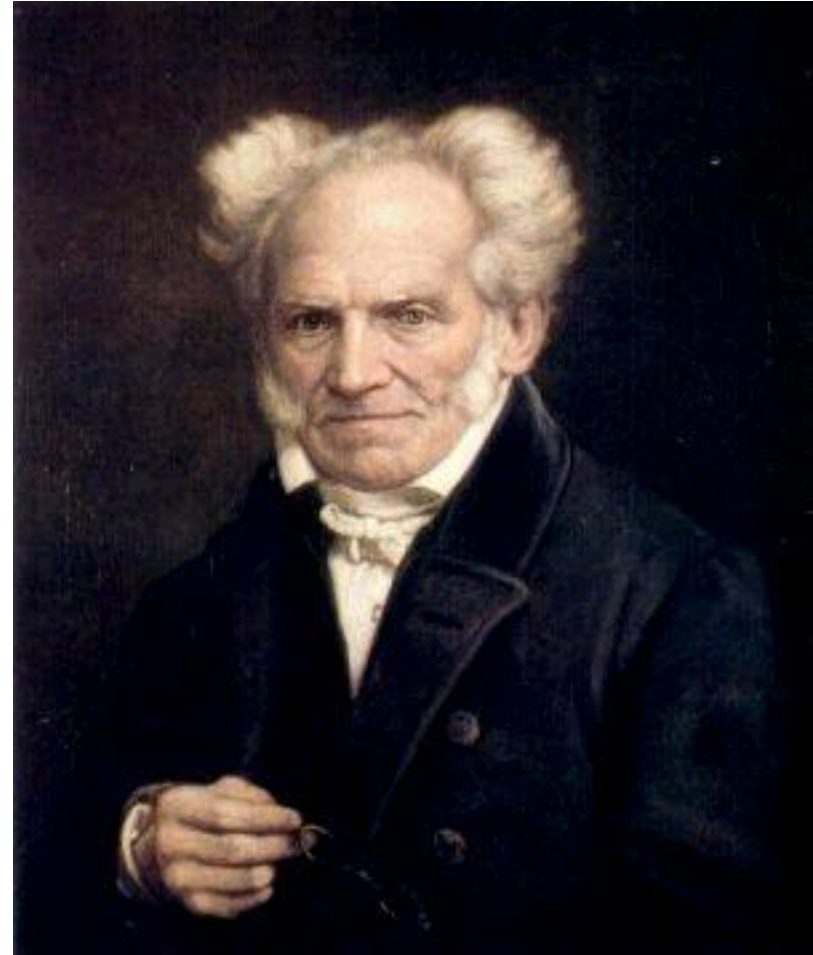
university of
groningen

“Wij zijn voor dat moment verlost van de snode dwang van de wil; wij vieren de sabbat van onze dwangarbeid voor de wil; het rad van Ixion staat stil.”
(Schopenhauer, De wereld als wil en voorstelling)

19^e eeuw: estheticisme en *l'art pour l'art*

- › “Alleen het nutteloze is werkelijk schoon; alles wat nuttig is, is lelijk, aangezien het een uitdrukking van behoefte is, en de menselijke behoeftes zijn, zoals zijn zielige en gebrekkige natuur, laag en smerig. De meest nuttig plek in het huis is de plee.”
(Theophile Gautier, *Mademoiselle de Maupin*, 1835)

- › “There’s no such thing as a moral or an immoral book. Books are well written, or badly written. That’s all.”
- › “All art is quite useless.”
(Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*, 1890)

Theodor W. Adorno (1903-1969)

- › Dialectiek van de Verlichting
- › ‘Instrumentele rationaliteit’ en ‘identiteitsdenken’
- › Geen oog meer voor het ‘niet-identieke’

Kunst in de burgerlijke samenleving

- › Odysseus en de Sirenen
- › Beheersing van de (uiterlijke en innerlijke) natuur
- › Arbeidsdeling

- › “De banden waarmee [Odysseus] zich onherroepelijk aan de praktijk heeft vastgeketend, houden tegelijkertijd de Sirenen ver uit die praktijk weg: hun verlokking wordt tot een simpel voorwerp van contemplatie geneutraliseerd, tot kunst. De geketende woont een concert bij, roerloos toehorend zoals later de concertbezoekers, en zijn begeesterd roepen om bevrijding sterft al weg als applaus. Zo vallen kunstgenot en handarbeid in het afscheid van de voorwereld uit elkaar.” (Adorno en Horkheimer, *Dialectiek van de Verlichting*, 1944)

Adorno: esthetica van het negatieve

- › Kunst is *promesse du bonheur* (Stendhal)
- › Alleen ‘dissonante’ kunst bevat waarheid, als uitdrukking van het lijden
- › “Zentral unter den gegenwärtigen Antinomien ist, daß Kunst Utopie sein muß und will und zwar desto entschiedener, je mehr der reale Funktionszusammenhang Utopie verbaut; daß sie aber, um nicht Utopie an Schein und Trost zu verraten, nicht Utopie sein darf.” (*Ästhetische Theorie*)
- › Daarmee staat kunst tegenover de ‘cultuurindustrie’

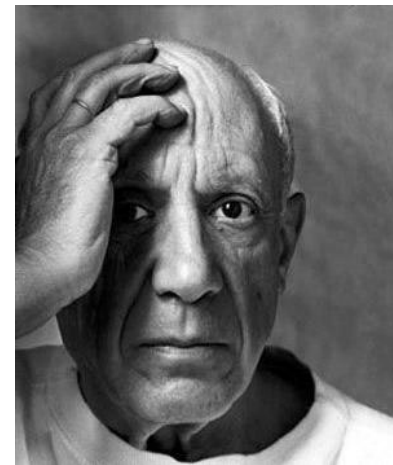
Avant-garde en cultuurindustrie

Avant-garde	Cultuurindustrie
Autonoom	Heteronoom
Het 'nieuwe' / experiment	Standaardisering en pseudo-individualisering
Moeite doen	Hapklaar
Inspanning	Ontspanning
Contemplatie	Verstrooiing
<i>Promesse de bonheur</i>	<i>Fun</i>
Dissonant	Harmonie
Kritisch	Affirmatief
Waarheid	Ideologie

university of
groningen

Adorno

- › “Wahr ist nur, was nicht in diese Welt paßt.”
(*Ästhetische Theorie*)
- › “Deshalb bedarf Kunst der Philosophie, die sie interpretiert, um zu sagen, was sie nicht sagen kann, während es doch nur von Kunst gesagt werden kann, indem sie es nicht sagt.”
(*Ästhetische Theorie*)

Samenvatting

- › Plato: de schijn van de kunst staat tegenover waarheid / rationaliteit
- › Kant: kunst heeft überhaupt niets te maken met waarheid
- › Adorno: kunst kan de waarheid tonen

Pablo Picasso, *Guernica* (1937)

“We weten allemaal dat kunst niet de waarheid is. Kunst is een leugen die ons de waarheid doet beseffen.”

Bedankt voor uw aandacht!